

1

SŁOWO WSTĘPNE

Książka, zgodnie z jej tytułem, poświęcona jest dziejom matematyki na Uniwersytecie w Poznaniu w okresie pierwszych stu lat jego istnienia, ze szczególnym uwzględnieniem matematyków na nim pracujących. Mówiąc o uniwersytecie, myślimy o profesurze i młodzieży studiującej, dwóch grupach stanowiących społeczność akademicką. Jakość i rozległość zdobytej przez młodych ludzi wiedzy zależy od tego, kim są profesorowie – wykładowcy. Dlatego właśnie znaczna część treści dotyczy pracowników naukowo-dydaktycznych.

Matematyka jest nauką bez granic, bez ograniczeń lokalnych. Do zajmowania się nią i osiągania sukcesów nie wystarczy pracowitość. Potrzebne są dodatkowo talent, żyłka hazardzisty i szczęście – uśmiech losu. Podejmowanie trudu rozstrzygnięcia jakiegoś problemu wiąże się zawsze z ryzykiem, że mimo wielkiego wysiłku i zaangażowania osiągnie się niewiele lub zgoła nic. Sukces w matematyce, w sposób znaczący, zależy od opinii kolegów – badaczy. Aby trafić do elity, trzeba zdobyć ich uznanie, wykazane twierdzenia muszą zostać zauważone w środowisku i docenione. Historia matematyki zna przykłady pięknych twierdzeń, które zostały niezauważone, przeoczone albo zapomniane, a autorzy takich wyników podzielili ich los i trafili na peryferie nauki lub wręcz popadli w niebyt. Matematyka wcale nie spogląda łaskawszym okiem na doświadczonych profesorów z siwizną na skroniach. Zdecydowanie woli młodych i bardzo młodych.

Świadomie zrezygnowaliśmy z dokładnej analizy matematyki rozwijanej na Uniwersytecie w Poznaniu, tj. z analizy naukowych dokonań matematyków z Uniwersytetu, ich znaczenia dla postępu w zakresie poznawczym, wkładu do światowej skarbnicy wiedzy, rangi i wartości owych dokonań. Analiza taka skażona byłaby zbyt wielką dozą subiektywizmu, co z pewnością wywołałoby protesty i niezadowolenie czytelnika. Bez wątplenia dorobek niektórych osób zostałby przedstawiony w sposób niepełny, z (niezamierzonym) pominięciem istotnych aspektów osiągnięć tychże osób. Wreszcie brak nam dostatecznych kompetencji, aby wypowiadać się o tak wielu i tak różnorodnych gałęziach matematyki, jakie były i są obecne w sferze zainteresowań badawczych kolejnych pokoleń matematyków funkcjonujących

na Uniwersytecie w okresie 1919–2019. Autorzy znają przecież głębiej matematykę tylko w zakresie ich specjalności, co zmusza do pokory i starannego ważenia wypowiedzianych sądów. Oczywiście nie mogliśmy pominąć, skoro książka ma charakter pewnej syntezy, zwięzłego, skrótowego (ale nie ogólnikowego) przedstawienia dorobku osób, zwłaszcza nieżyjących, mających największy wpływ na kształt matematyki, jaką zajmowano się na Uniwersytecie w Poznaniu. Jednak czytelnik próżno szukać będzie ocen, wartościowania, porównań. Skupiliśmy się na śledzeniu ewolucji struktur Uniwersytetu, w ramach których funkcjonowała matematyka oraz na przyglądaniu się, jak owa ewolucja wpływała na poszerzanie zakresu badań o coraz to nowe działy matematyki, rozrost i rozwój kadry naukowej, zwiększanie aktywności na polu kontaktów z zagranicznymi placówkami naukowymi, podnoszenia rangi ośrodka poznańskiego w kraju i poza nim.

Książkę rozpoczyna przegląd wydarzeń lat 1919–2019 przedstawiany tak, jak autorzy zapamiętali je z lekcji historii i późniejszych lektur oraz osobistych doświadczeń – wszak ponad połowa wydarzeń z owych stu lat działa się na ich oczach. Następna część dotyczy dziejów Uniwersytetu w Poznaniu, noszącego najpierw nazwę Uniwersytetu Polskiego, potem Wszechnicy Piastowskiej, Uniwersytetu Poznańskiego, Uniwersytetu Ziemi Zachodnich, Reichsuniversität Posen, ponownie Uniwersytetu Poznańskiego i wreszcie Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. W historii Uniwersytetu w Poznaniu w naturalny sposób wyróżnić można trzy okresy. Pierwszy z nich to lata 1919–1939, opisane m.in. w [BC73], [Br15] i [La69], z których to źródeł szeroko korzystaliśmy. Następny okres wyznacza II wojna światowa, a kolejny czasy 1945–2019. Dla tych ostatnich swoistą cezurą jest rok 1955, kiedy to Uniwersytet w Poznaniu przyjął za patrona narodowego wieszca i pod nazwą *Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu* działa najdłużej, sześćdziesiąt pięć lat. O powojennej działalności Uniwersytetu traktuje m.in. książka [JS19]. Z niej także czerpaliśmy po wielokroć. W zakończeniu części trzeciej przypominamy wybrane postanowienia ustawy 2.0, gruntownie zmieniające zasady funkcjonowania uczelni i nauki, oraz wydarzenia związane z obchodami stulecia Uniwersytetu.

Części czwarta i piąta poświęcone są matematyce, obecnej na Uniwersytecie w Poznaniu od momentu jego powołania. Wchodziła ona w skład coraz to bardziej wyspecjalizowanych jednostek organizacyjnych skupiających malejącą liczbę dyscyplin naukowych, ale o rosnącej liczbie cech pokrewieństwa. Wreszcie, w 1993 roku, wyłonił się Wydział Matematyki i Informatyki. Mogliśmy napisać o nim stosunkowo dużo dzięki uprzejmości kierowników zakładów i pracowni (tych przed reorganizacją dokonaną w 2019 roku), którzy zechcieli przekazać nam informacje o osiągnięciach i działalności podległych im zespołów.

O czasach bliższych współczesnym pisze się łatwiej również z tego względu, że obfitują one w najrozmaitsze dokumenty – monstrualnie rozrastająca się biurokra-

cja, wykorzystując przebogate narzędzia informatyczne, wymusza produkcję nieprzeliczonych sprawozdań, planów, regulaminów, wytycznych, zarządzeń, uchwał i tym podobnych „ważnych papierzysk”. Część piątą zamykają m.in. informacje o trzech wykładach honorowych, imienia: Władysława Orlicza, Wojtka Pulikowskiego oraz kryptologów: Mariana Rejewskiego, Jerzego Różyckiego i Henryka Zygalskiego, które organizuje Wydział Matematyki i Informatyki i które stały się wieloletnią tradycją wyróżniającą go spośród wydziałów matematyki polskich uczelni. Zaraz po omówieniu wykładów honorowych przechodzimy do listy osób, jakim z inicjatywy matematyków nadano godność doktora honoris causa Uniwersytetu w Poznaniu, a także wspominamy profesorów matematyki zatrudnionych na Uniwersytecie, obdarzonych tą godnością przez inne uczelnie.

Część szósta to najdłuższy i najbardziej „osobowy” fragment naszej książki. Tu czytelnik zapozna się z dość szczegółowo nakreślonymi sylwetkami sześciu zmarłych już osobistości, które położyły szczególne i wybitne zasługi dla matematyki i poznańskiego środowiska matematycznego. Są nimi: Andrzej Alexiewicz, Zdzisław Krygowski, Józef Marcinkiewicz, Julian Musielak, Władysław Orlicz i Marian Rejewski. W tym gronie umieściliśmy Józefa Marcinkiewicza, który nie zdążył wprawdzie objąć przyznanego mu stanowiska profesora na Uniwersytecie w Poznaniu, ale wniósł tak doniosły i ponadczasowy, porównywalny ze Stefanem Banachem, wkład w rozwój matematyki, że nie sposób było nie poświęcić Mu kilkunastu stron.

W części szóstej zawarte są ponadto bardzo krótkie biografie stu kilkunastu osób, które pracowały na Uniwersytecie w Poznaniu i uzyskały, na jakimś etapie kariery naukowej, stopień doktora habilitowanego nauk matematycznych bądź doktora habilitowanego informatyki. Spis ten jest uzupełniony kilkoma ważnymi dla matematyki osobami. Notki biograficzne, a jest ich 115, zostały uporządkowane alfabetycznie, według nazwisk. Biografie mają jednolity charakter ankiety z załączonym zdjęciem, na publikację którego uwieczniona na nim osoba wyraziła zgodę. Ankiety osób zmarłych zostały opracowane z życzliwą pomocą dawnych współpracowników lub na podstawie archiwaliów.

Do pewnych faktów i zdarzeń, ważnych zdaniem autorów, nawiązujemy w tekście kilkakrotnie, akcentując różne ich aspekty. Czynimy tak z myślą o czytelnikach, którzy ograniczą się do lektury fragmentów naszej obszernej publikacji. Nie chcielibyśmy, aby choćby w części umknęło ich uwadze to, co było istotnym dla dziejów matematyki na Uniwersytecie w Poznaniu.

Zamieszczone fotografie zaczerpnęliśmy z Archiwum UAM, Wikipedii lub domeny publicznej oraz ze zbiorów prywatnych. Opis pod zdjęciem uzupełniony jest o wskazanie źródła pochodzenia tego dokumentu, a brak takiego wskazania oznacza dostępność fotografii w domenie publicznej.

Chcemy gorąco podziękować pracownikom Archiwum UAM w Poznaniu za udostępnienie teczek personalnych oraz zeskanowanie zdjęć osób już niepracują-

cych na Uniwersytecie, Archiwum PAN Oddział w Poznaniu (Archiwum PAN) za pomoc podczas gromadzenia materiałów niezbędnych do powstania tej książki. Podziękowania kierujemy także do profesor Magdaleny Jaroszewskiej, profesora Jerzego Jaworskiego i profesora Romana Murawskiego za pomoc w uzyskaniu wielu informacji oraz do kierowników dwudziestu zakładów i jednej pracowni za podzielenie się wiedzą na temat działalności i osiągnięć tych jednostek. Serdecznie dziękujemy wszystkim koleżankom i kolegom z Wydziału Matematyki i Informatyki UAM, którzy wypełnili ankiety – biogramy, dostarczali swoje zdjęcia i wyrazili zgodę na ich publikację. Ponadto wyrażamy ogromną wdzięczność pani Joannie Pietrowicz z Poznania, córce Juliana Musielaka, za przesłanie dwóch albumów rodzinnych, z których wybraliśmy siedem zdjęć związanych z jej ojcem, pani Katarzynie Bittner-Maligranda z Dąbrówki koło Poznania za cenne uwagi językowe oraz panu Niklasowi Gripowi z Luleå za pomoc przy skanowaniu wielu fotografii.

Koncepcja i plan książki zostały przedyskutowane wspólnie, ale ich realizacja dokonała się w sposób dalece niesymetryczny, przy bardzo zróżnicowanym wkładzie pracy każdego z autorów. Drugi z nich napisał *Historię Polski w pigułce: lata 1918–2019*, część czwartą rozdziału 6.1 poświęconą postaci prof. Juliana Musielaka oraz nadał ostateczną postać słowu wstępnemu. Cała reszta została przygotowana i zredagowana przez pierwszego autora, który również wziął na siebie trud opracowania ankiet pracowników prezentowanych w rozdziale 6.2, zgromadził bogatą dokumentację fotograficzną, wyszukał mapy.

Dokładaliśmy wszelkich starań, aby ustrzec się jakichkolwiek błędów i pomyłek. Jeśli starania te nie okazały się w pełni efektywne, to wina i odpowiedzialność za taki stan rzeczy spada tylko i wyłącznie na autorów.

Luleå, Poznań
Lech Maligranda, Witold Wnuk